

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/359892807>

Hipermetinlerde Dijital Vatandaşlık: Türkçe ve İngilizce Wikipedia Karşılaştırması

Article · April 2022

CITATIONS

0

READS

149

1 author:

Sevki Isikli

Marmara University

64 PUBLICATIONS 85 CITATIONS

SEE PROFILE

Hiper Metinlerde Dijital Vatandaşlık:

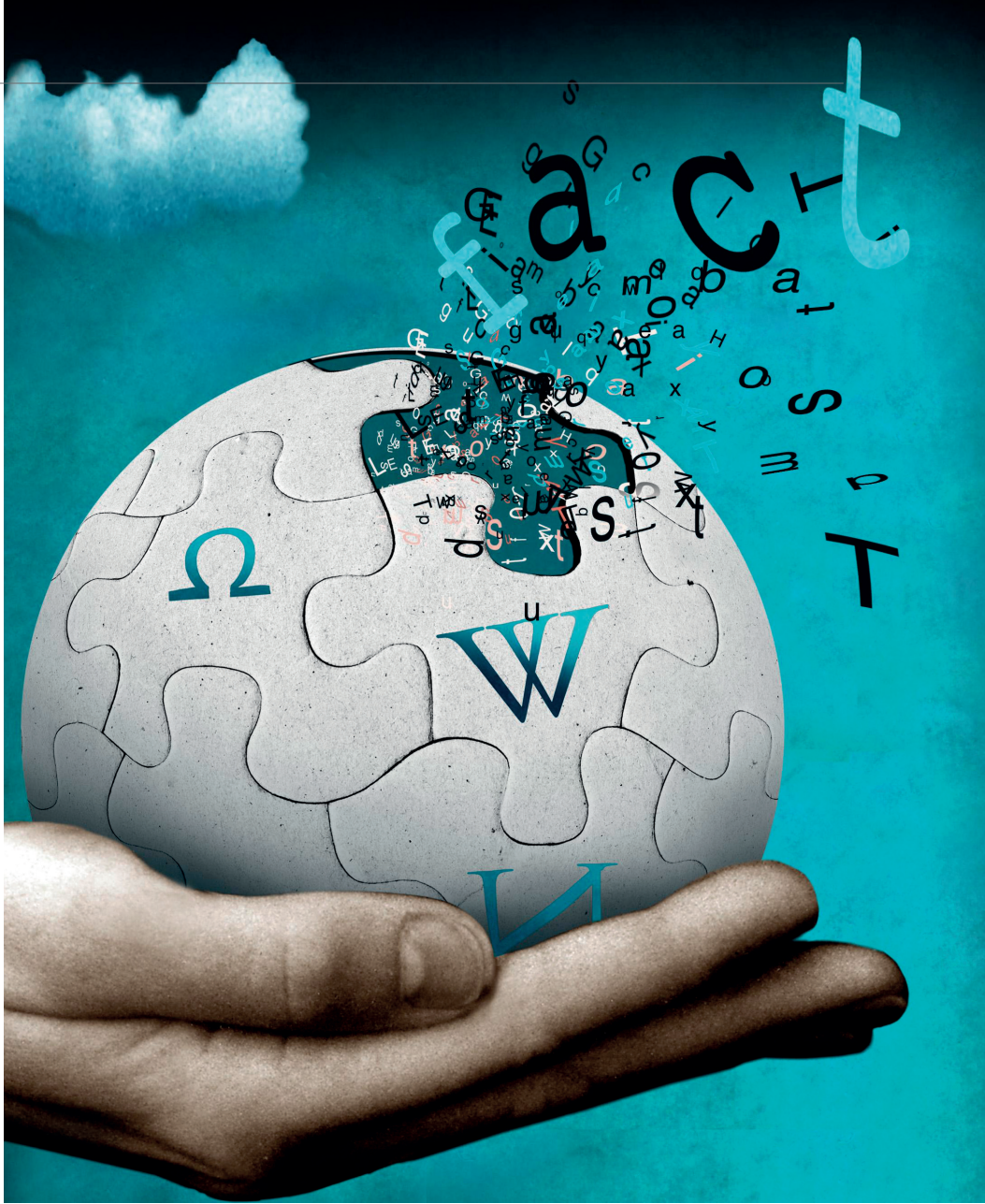
Türkçe ve İngilizce Wikipedia Karşılaştırması

Şevki IŞIKLI¹

Özet

Dijital vatandaşlık, vatandaşlık bilgilerinin ve katılım yollarının dijital ortamda daha yoğun ve kolay biçimde erişime sunulduğu bir sosyo-teknik-dijital olgudur. Birey

ile devlet arasındaki ilişkiyi tanımlayan dar anlamdaki vatandaşlık algısından birey ile toplum arasındaki ilişkiyi tanımlayan geniş anlamdaki vatandaşlık anlayışına geçişte dijitalleşme kritik bir eşitiği ifade eder. Resmi hizmetleri sunarken devletin vatandaşlarına karşı eşit mesafede durduğu, ayrımcı muamelelerden tümüyle arındırılmış hizmetler sunduğu bir karşılaşmanın imkanını taşır. Devlet dijital hizmetleri sunarken sayı, rakam ve sembollerden oluşan dijital kimliklerin ardındaki gerçek kişilerin zengin, yoksul, yakışıklı, engelli ya da eğitimsiz olmalarını göremez. Herkese, internet bağlantılı bir teknolojik cihaza uzaklık kadar eşit mesafededir. Dijital bölünme ve bilişim okuryazarlığı, mahrem bilgilerin paylaşılması ve korunması, siber zorbalık ve kimlik hırsızlıklarıyla mücadele, politik konulara çevrim içinde katılım gibi bir dizi yeni sorunla sarmalanmış olan dijital vatandaşlık, gelecekte hem devletin hem de toplumun üzerinde daha fazla kafa yoracağı ve geliştirmek için yatırımlar yapacağı bir politik alandır. Bu metinde, dijital vatandaşlığın wiki-sözlük yazarları tarafından Türkçe ve İngilizce Wikipedia sayfalarında nasıl ele alındığını karşılaştırılmaktadır. Çok boyutlu içerik karşılaştırmasında sözcük sayısı, atıf yapılan kaynaklar, kullanılan görseller, hiper-sözcükler, kategoriler, literatüre uygunluk ve erişilebilir kaynaklar gibi birçok kategoride karşılaştırmalar yapılmıştır. Sonuçta Tr.Wikipedia'nın taslak statüsünden çıkmış dijital vatandaşlık maddesinin anlatım dilinden akademik yeterliliğe kadar bir dizi kategoride En.Wikipedia'nın "Digital citizen" maddesine göre eksiklikler içerdiği görülmüştür. İnternetin en popüler ilk 20 platfor-

1 Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi // sevki.isikli@marmara.edu.tr

mundan biri olan Wikipedia'nın özgür ve demokratik bilginin yayılımındaki rolü ve gençlerin çevrimiçinde geçirdikleri 10 saate yakın günlük süreyi göz önüne aldığımızda, dijital okuryazarlık açısından durumun önemi kritik hale gelmektedir. Bu yüzden hem dijital vatandaşlık tasarımının eksikliğini giderilmesi hem de Wikipedia'nın Türkçe sayfalarının gözden geçirilmesine yönelik girişimlerin desteklenmesi gereği ortadadır.

Anahtar Sözcükler: Dijital Vatandaş, Dijital Vatandaşlık, Wikipedia, Dijitalleşme.

1) Giriş

Vatandaşlık temelde taraflara karşılıklı sorumluluklar yükleyen bir ilişki biçimidir; birey ile devlet arasındaki resmi anlaşmayı ifade eder. Eski krallıklardaki ve beyliklerdeki kulluk, tebaa, ümmet, kölelik gibi bir statüye tekabül eder. Fakat tek ve kritik fark şudur: Sadece demokratik yönetimlerde kişiler, vatandaşlık statüsünde bulunabilirler. Kişi ile devlet arasındaki uyruklu, her durumda resmi (şer'i) bir anlaşmadır. Tebaadan farklı olarak vatandaşlar, hem devlet karşısında hem de kendi aralarında eşit haklara sahiptirler. Bu eşitlik, "özgür insan" düşüncesine dayanır. Demokrasilerde her insan özgür doğar, onur ve değer bakımından eşittir. Bu eşitlik ve özgürlük, bireye içinde yaşadığı toplumda kendi potansiyelini gerçekleştirme, arzularını tatmin etme, tehdit ve tehlikelerden korunma hakkı da verir. Toplumsal koşullar son yarım asır içinde özellikle küreselleşme, teknolo-

jikleşme ve dijitalleşme etkisi altında gittikçe karmaşıklaştı, demokratik yönetimler ve yaşam tarzı iyice yaygınlaştı. Dijital ve teknolojikleşmiş toplumlarda vatandaşlık, bireyin devletle karşılaşmasını düzenleyen resmi protokol olmaktan çıktı, "dijitalleşen toplumsallık" ile daha fazla ilişkili hale geldi. Girişimcilik, sosyal sorumluluk, ekolojik tavır, yerel çevre ilgisi, küresel sorunlar, yerel adalet, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi geleneksel vatandaşlık nosyonlarına yenileri eklendi.

Bugün geleneksel vatandaşlığı dijital vatandaşlığa dönüştüren bir sosyo-teknik-dijital olgular listesi tanımlayabiliyoruz. Vatandaşların bir insan (human) olarak değil, bir kullanıcı (user) olarak var olabildikleri bir siber uzayda, devletin de vatandaşların da birbirlerine karşı davranışları değişmeye başladığını gösteren bu listenin ilk sıralarında teknolojiye ve internete erişim hakkı (Ayaz ve Işıklı, 2020), çevrim-içinde kaliteli zaman geçirme, dezenformasyona ve veri hırsızlığına karşı güvende olma, siber şiddet ve sanal nezaket, bilişim okuryazarlığı, internet loglarının saklanması, kullanıcıların yönetim süreçlerine katılımını sağlayacak büyük veri analitiklerinin geliştirilmesi gibi çok boyutlu dijital vatandaşlık konuları yer alır. Bunların bir kısmının doğrudan hükümet inisiyatifi gerektirdiği, diğerlerinin de kullanıcılara düşen kişisel gelişim görevleri olduğu açıktır. Fakat etik ve hukuk, bireysel sorumluluklar ile hükümet sorumlulukları arasında kabul edilebilir ayrımlar yapmak çoğu metinlerde tam bir güçlük içerir. Öte yandan te-

knolojinin kökeni, yayılım yönü ve hızının yol açtığı yeni türden küresel eşitsizlikler yüzünden dijitalleşmenin vatandaşlığı nasıl dönüştürdüğüne dair entelektüel kafalar net değil. Dijital doğanların yaklaşık 10 saate yakın çevrimiçinde vakit geçirdikleri olgusu ile vatandaşlık kimliğinin 15-22 yaş arasındaki uyarıcı ve davranışlara bağlı oluşumu olgusu birlikte ele alındığında, dijital içerikler ile gençlerin dijital davranışlarının internet görgü kuralları, internet etiği, dijital hukuk ve bunlara dair eğitimler ivedi bir entelektüel sorun olarak önümüzde durmaktadır.

Bu metin, kullanıcıların özellikle de genç kullanıcıların yanıtlarını merak ettiklerinde başvurdukları ilk çevrimiçi kaynak olan, "internetin özgür ansiklopedisi" sloganıyla tanınan Wikipedia.org platformunun Türkçe (Tr. Wikipedia) ve İngilizce (En. Wikipedia) dijital vatandaşlık (digital citizen-ship) sayfalarının bir karşılaştırmasını içerir. Vatandaşlıktan dijital vatandaş ya da dijital vatandaşlığa geçişin uğraklarını yeterli düzeyde açıklanıp açıklamadıkları sorusuna cevap aranmaktadır.

2) Tr.Wikipedia ile En.Wikipedia Karşılaştırması

Wikipedia 2000 yılında bir wiki teknolojisi olarak kurulduğunda ilk sayfasını İngilizce olarak açmıştı. Ardından çok geçmeden diğer dillerde ve 2003 yılında Türkçe sayfalar yayına girdi. Wiki, bir internet tarayıcısı kullanarak kendi hedef kitlesi tarafından ortaklaşa düzenlenen ve yönetilen bir hiper-me-

tin yayınıdır. Bir wiki motoru, lidersiz biçimde oluşturulmuş ve tamamlanmamış, bağımsız hata izleme sistemiyle denetlenmiş (aslında belli bir otoritenin hiçbir onayına bağlanmamış), demokratik katılımı inşa edilmiş bir hakikat felsefesine dayanır. Bu yönüyle doğru ve yanlış karar veren editörlere sahip diğer bloglardan farklılaşır. Wiki teknolojisi, salt metin içerebileceği gibi zenginleştirilmiş içerikleri düzenlemeye de izin verir. Bir çevrimiçi ansiklopedi projesi olan Wikipedia, en popüler wiki tabanlı web sitesidir ve dünyanın en çok görüntülenen ilk 20 sitesinden biridir. İlk wiki yazılımı

olan WikiWikiWeb'in geliştiricisi Ward Cunningham, wiki'yi "muhtemelen işe yaraması muhtemel en basit çevrimiçi veritabanı" olarak tanımlamaktadır. Bu arada "Wiki" sözcüğü, Hawaii dilinde "hızlı" anlamına gelir.

2.1 Wikipedia: Hakkında

Wikipedia, içeriği dünyanın her köşesinden gönüllü insanlar tarafından ortaklaşa hazırlanan açık kodlu, özgür, kâr amacı gütmeyen ücretsiz bir ansiklopedidir. Bu site wiki teknolojisi kullanır, yani dünya üzerinde internete bağlı bilgisayarı olan herhangi bir kişi, çok az sayıdaki korumalı sayfa dışındaki tüm

sayfalarda ekleme, çıkartma, düzenleme yapabilir. Wikipedia, herkesin katkıda bulunabileceği sürekli genişleyen bir site olduğu için, nitelik olarak basılı başvuru kaynaklarından ayrılır. Özellikle eski maddelerin daha anlaşılır ve dengeli olmasına karşın yenileri eksik, hatalı veya ansiklopedik olmayan bilgilerle veya öznel yargılarıyla oluşturulmuş olabilir. Öte yandan Wikipedia dinamiktir ve sürekli günceldir. İçeriğinin hazırlanması ve güncellenmesi sadece dakikalar veya saatler alır. Wikipedia sayfaları arasında iç bağlantılar (hiperlinkler) bulunur. Bunun anlamı sitede bir başka maddenin okuduğunuz

konuyla alakası olduğunu ve orada daha başka bilgiler (video, grafik, ses, belge, metin vb.) bulabileceğinizi gösterir. Çoğu sayfanın sonunda Wikipedi’de veya internette konu ile alakalı sayfalar, başvuru belgeleri ve kategoriler bulunur.

Wiki maddeleri hiçbir zaman tamamlanmış değildir, en azından ilkece eksiktir. Maddeler sürekli olarak değiştirilir ve zaman içinde geliştirilir. Böylece hem maddenin kalitesinin arttığı hem de bilginin adil ve dengeli bir şekilde sunulması için fikir birliği oluştuğu varsayılır. Bütün maddeler ilk başta ansiklopedik nitelikte olmayabilir. Birçok madde ilk yazıldığında öznel bilgiler içerir, uzun bir tartışma sürecinde tarafsız bir maddeye dönüşür. “İdeal” Wikipedi maddeleri dengeli, tarafsız ansiklopedik ve içeriği doğrulanabilir. Maddeler zamanla bu ideal duruma ulaşmaktadır hatta çoğu ulaşmıştır. Böylece Wikipedi, popüler kültürü ansiklopedik bir dille anlatan nadir kaynaklardan biridir. Wikipedi, radikal bir şekilde herkese açıktır; bir

madde kolaylıkla kötü bir vaziyette olabilir. Anlaşmazlıkları çözen veya bilginin doğruluğunu kontrol eden bir üst kurula sahip olmadığından bir maddenin tarafsız ve kaliteli hale gelmesi çok uzun bir süre alabilir. Doğruluk hakkında hiçbir sistematik kontrol mekanizması yoktur.

2.2 En. Wikipedia ile Tr. Wikipedia Arasındaki İstatistiksel Farklar

Wikipedia’nın İngilizce versiyonu, 6.4 milyon makale içerir ki bu Encyclopedia Britannica’nın yaklaşık 3 bin basılı cildine eşdeğerdir. Tüm dil sürümlerinde ise yaklaşık 57 milyon makale bulunur. Bu da yaklaşık 22 bin cilt Britannica’ya eşdeğerdir. En.Wikipedia, neredeyse tüm diğer dillere karşı çok boyutlu üstünlüğü sahiptir: En.Wikipedia “digital citizenship” sayfası; sözcük sayısı, hiper-sözcük sayısı, içerdiği yardımcı unsurlar ve erişilebilir kaynak sayısı gibi bir dizi kriterde Tr.Wikipedia “dijital vatandaşlık” sayfasından daha zengin görünmektedir. Wikipedia’nın Türkçe ve İngilizce sayfaları arasındaki farkı aşağıdaki

tabloda açıkça görülmektedir.

3) Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Yöntemi

Bilişim teknolojilerinin yönetim sistemleri ve demokratik yaşam tarzı üzerine etkileri çok boyutlu olarak araştırılmaktadır. Dijital kültürde her şey hızla dijitalleşmektedir. Geleneksel unsurlar, hızlıca dijital ikizini üretmektedir. Bu metinde, vatandaşlıktan dijital vatandaşlığa nasıl geçildiği sorusu, internetin özgür ansiklopedisi olarak tanınan Wikipedia’nın Türkçe ve İngilizce sayfalarında yer alan “dijital vatandaşlık” ve “Digital citizen” maddeleri, çok boyutlu olarak karşılaştırılmaktadır. Türkçe wiki sayfalarında “dijital vatandaş” bulunmazken, İngilizce wiki sayfalarında “Digital citizenship” bulunmamaktadır. Bu yüzden “dijital vatandaşlık” (Digital citizenship) ile “dijital vatandaş (Digital citizen)” birbirinin yerini tuttukları varsayımıyla bu araştırma yapılmıştır. Her iki wiki sayfası da taslak formda değildir fakat bu az veya uzun bir zaman içinde taslak hale düşmeyeceği anlamına gelmez. 10 Kasım

Wikipedia Türkçe – Wikipedia English İstatistiksel Karşılaştırma		
Kategoriler	Tr.Wikipedia	En.Wikipedia
Makale sayısı	448,907	6,408,525
Toplam sayfa	2,179,329	54,621,243
Yüklenen dosya	36,396	896,580
Tashih	26,472,799	1,050,578,573
Kaydedilen kullanıcı	1,344,715	42,550,025
Yönetici	25	1,074
Veri tarihi	15 Kasım 2021, saat 00:35’e aittir.	
Kaynak: Wikipedia, Wikipedia: Hakkında, 2021.		

Dijital vatandaşlık – Digital citizenship Makale İçeriği Karşılaştırması		
Kategoriler	Tr.Wikipedia	En.Wikipedia
Sözcük sayısı	968	5.514
Alt başlık sayısı	10	9
Hiper link sayısı	38	52
Harici link	-	2
Görsel sayısı	1	3
İlave okuma	-	5
Referans sayısı	8	43
Erişilebilir kaynak	-	38
Ayrıca bakınız	-	5
Kaynak: Wikipedia, Wikipedia: About, 2021.		

2021 tarihi itibarıyla "tr.Wikipedia.org/dijital_vatandaşlık" ile "en.wikipedia.org/wiki/Digital_citizen" sayfalarının karşılaştırılabilir boyutta ve nitelikte içeriklere sahip olduğu görülmektedir. "Dijital vatandaşlık" maddesinde, Türkçe ve İngilizce wiki sayfalarını karşılaştırmanın, tüm diğer sayfalar göz önüne alındığında, sonuçlar öngörülebildiği için adil olmayacağı baştan ileri sürülebilir. Fakat gençler için basılı ansiklopedilerin ve kitapların gittikçe daha az anlam ifade ettikleri bir dijital kültürde, akademik ilginin, internetin en popüler "bilgi" kaynağı olan Wikipedia'ya yönelmesi kaçınılmazdır. Bu araştırma, dijital içeriklerde bir dil eşitsizliğini ve dilsel barrier varsa bunu ortaya koyabilir. Ayrıca Türk okurlarına sunulan dijital vatandaşlık olgusunun niteliğini ve kapsamını tartışmaya açabilir.

4) Tanımlardaki Örtüşmezlik: Dijital Vatandaşlık ile Digital Citizen

Tr.Wikipedia'ya göre siber vatandaşlık eşitlenir; "bilgi te- olarak etik, eleştirel kullanma becerisi"dir internet teknolojiler- mış, bu gelişmelerin işler dijital (çevrim içi) rilir olmuş, diji- yeni hak ve sorum- Dijital vatandaşlık, lanmanın ötesinde vatandaşlar genelde ticaret gibi konularda eğilimindedir. Dijital bireylerin internete bunu sağlayan bilgisa- gibi araçları kulla- güvenlik, mahremiyet, bilişim okuryazarlığı Dijital vatandaşların arasında, çevrimiçi or- haklarına saygı göster- hukuksuz olayları ilgili mek, saygılı ve bilinçli bu konuda uyararak hatta teşvik etmek sayılmaktadır. Tr.Wikipedia etik prensipler konusunda temel bir varsayımdan hareket eder:

dijital vatandaşlık, ve e-vatandaşlık ile teknolojilerini düzenli ve güvenli bir şekilde denir. Web 2.0 gibi inde gelişmeler yaşan- sonunda bazı gündelik ortamda gerçekleştiril- talleşme beraberinde luluklar getirmiştir. yoğun internet kul- bir kavramdır. Dijital eğitim, bankacılık ve interneti kullanma vatandaşlık, öncelikle erişebilmelerini ve yar ve akıllı telefon nabilme, çevrimiçi güvenli internet gibi unsurlarını içerir. etik sorumlulukları tamlarda başkalarının mek ve şahit oldukları kurumlara şikayet et- davranmak ve etrafını

"Dijital vatandaşlıkta temel ilke, günlük hayatta yapılmayan davranışların internet ortamında da yapıl- mamasıdır."

Tr.Wikipedia, daha fazla açıklama yapmadan dijital vatandaşlığın 9 boyutunu açıklamaya geçer. En.Wiki- pedia ise dijital vatandaşlığı tanımladıktan sonra dijital katılım tipleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke- lerin dijital vatandaşlık durumu, dijital bölünmenin diğer biçimleri, gençlerin ilgisi ve veri kullanım sınırları alt başlıklarına genişlettikten sonra dijital vatandaşlığın 9 boyutuna geçer. En.Wikipedia'ya göre dijital vatandaşlık, "teknolojinin kullanıcılar arasında uygun ve sorumlu kullanımını tanımlamak için kullanılan bir terim"dir. Dijital vatandaş ise yönetime, politikaya ve topluma katılmak için bilişim teknolo- jilerini kullanan kişidir. "Kendilerini dijital vatandaşlar olarak nitelendiren kişiler, genellikle BT'yi yoğun bir şekilde kullanır; bloglar oluşturur, sosyal ağları kullanır ve çevrimiçi gazeteciliğe katılır."² Bu tanımı,

2 "Have Your Say - Are you a digital citizen?". bbc.co.uk.

“interneti düzenli ve etkili biçimde kullananlar” şeklindeki, alan uzmanlarından yaptığı bir alıntı ile destekler. En.Wikipedia’ya göre dijital vatandaşlar; sosyal medya, internet ve teknolojiyi basit kullanımın ötesine geçerek kullanırlar. Bu onların teknolojiyi uygun kullanma ve çevrimiçinde sorumlu davranma konusunda bir anlayışa sahip oldukları anlamına gelir. Vatandaşlığın birincil çerçevesini oluşturan liberalizm, cumhuriyetçilik ve tamamlayıcı hiyerarşi gibi unsurlarının dijital kültürde sürdürülebilmesi için eşit ekonomik fırsatları teşvik etmek ve siyasal katılımı artırmak gerekir ki bu ancak dijital vatandaşlık ile mümkün olabilir. Etkin dijital vatandaşlık için erişim engellerinin azaltılması ve bilişim okuryazarlığının artırılması gerekir. Bilişim okuryazarlığın önemli bir kısmı; dijital görgü kuralları, çevrimiçi güvenlik, katılım, aleni ve mahrem bilgiler ayırımı gibi konuları içerir.

En.Wikipedia, dijital katılımı iki aşamalı olarak tasvir eder. Birincisi salt okunur internet siteleri (statik) ve etkileşimli internet siteleri (dinamik) ile gerçekleşen enformasyon yayılımıdır. İkincisi ise online seçim ve anketler (statik) ve her türü internet davranışının karar alırken bir görüş olarak değerlendirildiği, bir tür açık hava toplantısı diye nitelendirilebilecek bir yol (dinamik) ile gerçekleşen vatandaş müzakereleridir. Ne var ki dijital katılımın önünde çeşitli engeller bulunur. İlk olarak dijital teknolojilerin etki düzeyi hala belirsizdir ve enformasyon zengini ve enformasyon fakiri

topluluklar gibi dijital bölünme yüzünden tüm toplumsal kesimler hatta devletler adil biçimde dijital ortamda temsil edilemezler. İkinci olarak filtre balonu etkisi yüzünden yanlış bilginin ve önyargıların hızlı yayılımı, böylece toplumsal uzlaşmayı kutuplaşmaya dönüştürebilir. Dijital vatandaşlar bu yüzden dezenformasyonla mücadele etmelidir yoksa yanlış bilgilerle oy sandığına gidebilirler, yanlış karar verebilirler.

Tr.Wikipedia, dijital vatandaşların yönetim süreçlerine katılmasının önündeki yapısal engellere yer vermezken En.Wikipedia, OECD’nin tespit ettiği 5 sorunu sıralar:

- i) Ölçek:** Herkesin sesinin duyulması nasıl sağlanacağı sorunu,
- ii) Kapasite:** Vatandaşlara kamu politikası oluşturma konusunda sunulan bilgi miktarı sorunu,
- iii) Tutarlılık:** Karar alma süreçlerinde vatandaşlardan gelen bilgi değerlendirme sürecine dahil etmek için gereken bütüncül bakış açısı ve uygun biçimde tasarlanmış teknolojiler sorunu,
- iv) Değerlendirme:** Çevrimiçi vatandaşlık pratiklerinin hükümetlerin karar alma sürecine etkisinin değerlendirilmesi sorunu,
- v) Taahhüt:** Hükümetlerin kamusal verileri analiz etme ve bunu yönetimi iyileştirme süreçlerine kullanma konusundaki kararlılığı sorunu.

Açıkçası En.Wikipedia; eşit, aktif, yeterli ve adil dijital vatandaşlık için dijital bölünmenin önüne geçilmesi gerektiğini fark etmiş

görülmektedir. Tüm albenisine rağmen dijitalleşmenin demokratikleşmeye niçin aynı hızda katkı sunmadığı sorusu, derin ve geniş bir entelektüel bir mevzu olarak önümüzde durmaktadır. Örneğin bilgisayar ve telefon gibi akıllı cihazlar ile internete erişim dijital vatandaşlık için teknik başlangıç koşullarını oluşturduğuna dair akademik ilgi gittikçe artmaktadır (Bkz. Ayaz & Işıklı, 2020). Mali bedel ödeyerek teknolojik cihazlara ve internet erişimine sahip olmak meselenin bir yönünü, bu cihazları ve interneti efektif kullanabilmek için gereken bilişim okuryazarlığı ise diğer yönünü oluşturmaktadır ki bu tek tek dijital vatandaşları aşan bir sosyolojik durumdur; toplumların sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmişlik seviyesi ile doğrudan ilgilidir. Bu yüzden dijital vatandaşlık, siber eşitsizlik bağlamında yeniden tartışılmalıdır. Ne var ki En.Wikipedia’nın dijital bölünmenin diğer boyutları (ekonomik, eğitim ve politika) bağlamında açıkladığı, tümüyle hükümetlerin sorumluluğundaki bu eşitsizliğe Tr.Wikipedia hiç değinmez.

Tr.Wikipedia’da değinilmeyen diğer iki konu ise gençlerin internet kullanımının dijital vatandaşlık için ne anlama ve dijital vatandaşlık pedagojisidir. Gençler 15-22 yaş arasında vatandaşlık bilgisi, vatandaşlık becerisi ve vatandaşlık bağı geliştirerek sivil katılım pratiğinin alt yapısını oluştururlar. En.Wikipedia, ülkenin meseleyi ortalama okuryazarlık seviyesi (Örneğin ABD’de bu 8. Sınıf seviyesidir) ile devlet kurumlarının web sitelerindeki bilgileri anlamak için

gereken okuryazarlık seviyesini (ABD'de 11. sınıftır) karşılaştırarak anlaşılır hale getirir. Gerçekten de resmi web sitelerindeki içeriklerini anlamakta güçlük çekmek, gerçekten çevrimiçi katılım motivasyonunu olumsuz etkiler; kullanıcılar anlamadıkları resmi işleri çevrimiçinden halletmek konusunda cesaretli davranamazlar. Öte yandan pedagojik olarak öğretmenlere dijital vatandaşlık eğitiminde yardımcı olacak bazı ilkelere ihtiyaç duyulur:

i) Kapsayıcılık: Çoğulcu bakış açısı içinde empati ve saygılı dijital iletişim.

ii) Bilgilendirilme: Çevrimiçinde karşılaşılan içeriklerin doğruluğunu sorgulama alışkanlığı,

iii) Etkileşim: Reel ve sanal topluluklarda iyiye yönelik olarak teknolojiyi kullanma.

iv) Denge: Emek ve zamanı, çevrimiçi ve çevrimdışı alanda dengeli dağıtma,

v) Uyarı: Dijital davranışların kendisi ve başkası için tehdit oluşturmayacak şekilde yönetme.

Tr.Wikipedia, sınırlı içerikle dijital vatandaşlığı açıklamaya çalıştığın birçok önemli noktada eksik kalmış, okurun zihnini en azından tanım olarak tam bir dijital vatandaşlık tasarımı oluşmasını sağlayamamıştır. En.Wikipedia, bu tasarımı sağlamlaştırmak için çevrimiçinde kaydedilen verilerin tür ve sınırları da dijital vatandaşlık açısından sorunsallaştırır: Dijital vatandaşların bıraktıkları çevrimiçi ayak izleri; teröristleri, uyuşturucu kaçakçıları ve dolandırıcıları yakalamak için

hükümetlerin rağbet gösterdikleri verilerdir. Fakat kullanıcıların cinsiyet, kredi kartı harcamaları, ırk, politik düşünce, etnik köken, dini inanç, sağlık durumu ve cinsel ilişkilerine dair verilerin kaydedilip edilmediği ciddi etik sorun olarak görülmektedir. Aşağıdaki tabloda, dijital vatandaşlıkla ilgili tanımlardaki benzerlik ve farklılıkları yer almaktadır.

5) Görsellerin Karşılaştırılması

Wiki sayfalar; formül, ses, video, grafik ve görsel gibi yardımcı unsurlarla zenginleştirilebilir metinlerdir. Bu yardımcı unsurların her biri hem ilgili maddeyi daha fazla duyuya hitap eder hale getirir hem de farklı medya içeriklerinde ilgili maddenin nasıl ele alındığını gösterir. Tr.Wikipedia ile En.Wikipedia görsel ve görsel alt yazıları açısından karşılaştırmaya aslında pek müsait değildir. Bunun nedeni, Tr.Wikipedia'nın bir olay ya da duruma dair fotoğraf ya da çizim içermemesidir. İçerdiği tek yardımcı unsur, dijital vatandaşlığın 9 boyutunu gösterdiği bir şemadır. En.Wikipedia ise biri; okullarda ve öğrenciler arasında siber zorbalığı önlemek için kurulan ABD merkezli organizasyonların etkinliklerine ait, ikincisi; veri güvenliği ve çevre sorunlarını çözmek için verilerin kullanımını tartıştıkları Paris'teki OECD temsilcileri toplantısına ait, sonuncusu ise cinsel tacizin yayılmasının ve gençler üzerindeki olumsuz etkisinin önlenmesinde dijital medyanın rolünün tartışıldığı 2018 Yasama Meclisi toplantısına ait (aşağıda yer alan) üç görsele yer verir. Böylece madde, fiili toplumsal

bağlama da aktarılmış ve görselleştirilerek zenginleştirilmiştir.

6) Link Verilen Hiper-Sözcükler

Link verilen sözcükler, ikincil anahtar sözcükler olarak düşünebiliriz. Bir dijital metni hiper-metin haline getiren özellik, metin içindeki renklendirilmiş sözcüklere tıkladığınızda başka bir internet sayfasındaki daha ayrıntılı bilgi içeren bir dijital metne ulaşmanızdır. Wikipedia söz konusu olduğunda bu linkler sizi genellikle başka bir Wikimetin sayfasına yönlendirir. Bir Wikimetin sayfasının entelektüel değeri, diğer yardımcı unsurlarla birlikte içerdiği bağlantılı sayısı tarafından tayin edilir.

Tr.Wikipedia, toplam 27 sözcüğe link vermektedir. Sayfadaki sınırlı sayıdaki hiper-sözcükler; şantaj, dolandırıcılık, zorbalık, kanun, bilgisayar virüsleri, CİMER, Emniyet Genel Müdürlüğü, kötü amaçlı yazılımlar, siber, asparagas, dezenformasyon gibi siber suçlarla ilgili olduğu görülmektedir. Diğerleri ise bu suçları işlemeyi mümkün kılan bilgisayar, tablet, akıllı telefon, blog, Web 2.0, sosyal medya gibi çevrimiçi iletişim teknolojileridir. Empati, etik, ifade özgürlüğü, bilgi, uzaktan eğitim ve bankacılık gibi reel vatandaşlık pratikleri için de geçerli olan sosyo-teknik olgulara atıf yapılmaktadır.

En.Wikipedia, dijital vatandaşlık (digital citizenship) sayfasında 87 sözcüğe link vermektedir. Bu sözcüklerden bir kısmı vatandaşlık pratikleriyle doğrudan ilgisi olan, diğer kısmı ise bağlam gereği ilgisi kurulan

hiper-sözcüklerdir. İkinciler arasında açık kaynak kodlu Ushahidi yazılımı, Litvanya e-ikametgah programı, entelektüel mülkiyet, telif hakkı, intihal, ticaret, ekonomik durgunluk, iletişim ve iletişim teknolojileri, liberalizm, cumhuriyetçilik, ırk farklılıkları, sosyal sorumluluk, sosyal yalıtım, siyasal katılım, ifade özgürlüğü, okuryazarlık, nefret söylemi gibi dijital vatandaşlığa özgü olmayan fakat reel vatandaşlık pratiklerini açıklamak için de gerekli olan sosyo-politik konular yer alır. Birinciler doğrudan dijital vatandaşlıkla ilgili sosyo-teknik-dijital konulardır. Örneğin “Arap Baharı”; anonim kimlikler, elektronik posta, sosyal medya, Vlog, Blog ve anlık mesajlaşma programları gibi internet tabanlı yeni medya yani dijital iletişim kanalları kullanılarak, başka bir ifadeyle kişiden kişiye ya da kişiden topluluğa ileti (B2B, B2C) gönderme gibi çevrimiçi davranışlar sergileyerek gerçekleştirilen bir e-katılım, e-propaganda, e-örgütlenme ve e-protesto olarak tanımlanır. Dijital vatandaşlıkla doğrudan ilgisi olan diğer sosyo-teknik-dijital olgular ise şöyledir: İnternete giriş engelleri, e-demokrasi, illegal içerik indirme, virüsler, teknolojik ilerleme, siber zorbalık, siber saldırı, siber savaş, siber kafe, kimlik hırsızlığı, hackleme, hacktivizm, istenmeyen e-posta (Wikipedia, Digital citizenship, 2021).

Tr.Wikipedia ile En.Wikipedia arasındaki en bariz fark, bağlantılı sayfa sayısındadır. Tr.Wikipedia hem görece çok az sözcük üzerinden diğer wiki-sayfalara bağlantı vermekte hem de

bağlantı verdikleri sözcükler dijital vatandaşlığın suç-sorumluluk boyutuyla sınırlandırılmaktadır. İleri okumlar yapmak isteyen kullanıcı için dijital vatandaşlığın sosyo-teknik-dijital boyutları yeterince zengin içerik bulunmamaktadır. Bunun başlıca sebebi, sayfanın kendisinin sınırlı oluşudur. Dijital vatandaşlık, teknik, etik, hukuki, etik ve okuryazarlık boyutları ile tam tasvir edilmemiştir.

7) Dijital Netiket'te Gerekliklik Kipi Tartışması

Tr.Wikipedia'da, sıkça sözlük maddesi görünümünden uzaklaşır, özellikle de n-etik meselelerden bahsederken tasvir edici nesnel tutumu bir kenara bırakarak tavsiye ve öğüt vermeye başlar; cümlelerini, doğru ve yanlışla dair kesin hükümlere ulaşmış bulunan bir taraf olarak gerekliklik kipinde sıralar. Tr.Wikipedia'de gerekliklik kipi tüm metin boyunca sürer. Bir yazma etiği ihlali diye değerlendirilebilecek bir tutumla “bilimsel metin” olması beklenen Wikipedia/Dijitalvatandaşlık maddesini yerleştirmektedir. Yerelleştirmeyi, dijital hak ve sorumluluklar bölümünde daha açık biçimde görmek mümkün. Dijital n-etikle ilgili güncel tartışmaları sonlandıracak ya da gereksiz kılacak şekilde şöyle yazar:

“Bir dijital vatandaş, şahit olduğu ihlalleri, CİMER, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi resmi kurumlara belgeli ve kanıtlı bir şekilde şikayet etmeli ve sorumluluğunu yerine getirmelidir.”

İletişim etiği, uygulamalı etik disiplinlerinden biri olarak çok sayıda teorinin iletişim esnasında ortaya çıkan somut vakalara tatbikiyle ilgilendirir ve burada birbiriyle rekabet halinde birden fazla etik teori bulunur. Davranışlarımızın sonuçlarına odaklanan teleolojik etik veya davranışların sonuçlarını hiç umursamaksızın doğru olanı yapmayı öneren deontolojik etik paradigmalarına kabaca da olsa atıf yapılmadan verilen bir etik karar söz konusu. “Dijital vatandaşlar, çevrimiçi araçlardan bilgi edinirken bu bilgileri doğru değerlendirmeli ve güvenilir kaynak süzgecinden geçirmelidirler” derken de benzer biçimde, ansiklopedi maddelerinin salt tasviri ve açıklayıcı karakterinden uzaklaştığı görülmektedir. Bu arada açık ya da örtük olarak gerekçelendirilmeyen ve dikte hissi veren gerekliklik kipi anlatımına En.Wikipedia'da rastlanmaz.

8) Dijital Etik: Dijital Vatandaşlıkta Etkin Olma Sorunu

Tr.Wikipedia'ya göre dijital vatandaşlar, çevrim içinde şahit oldukları “hukuksuz olayları ilgili kurumlara şikayet” etmelidir. Bu, En.Wikipedia ile farklılaşan başka bir noktadır. Şöyle denilmektedir: “Dijital vatandaşlar kendileri saygılı ve bilinçli olduğu gibi etrafını da bu konuda uyarıcı ve teşvik eden vatandaşlardır.” Şikayet; ispiyonculuk, gamma-zlık, ukalalık vs. gibi çok boyutlu sorunlar içerdiğinden güncel vatandaşlık programlarında genişçe yer verilen veya tavsiye edilen bir vatandaşlık pratiği

değildir. En.Wikipedia'da da kişisel hak ve sorumluluk alanı dışına taşan bu tarz bir teşvik ve şikayete yer verilmez.

9) Dijital Vatandaşlığın Boyutları: 3 Prensipten 9 Unsura

En.Wikipedia ile Tr.Wikipedia arasındaki ortak içeriklerin başında dijital vatandaşlığın boyutları konusu gelir. Bununla birlikte En.Wikipedia'de bu boyutları okura sunmadan önce Mark Ribble'in "Dijital kullanıcılara dijital vatandaş olmak için teknolojiyi nasıl sorumlu bir şekilde kullanacaklarını öğretmek için" geliştirdiği şu ilkeyi sunar:

"Saygı gösterin, eğitin ve koruyun!"

Saygı gösterme prensibi; görgü kurallarını, internete erişimi ve dijital hukuk unsurlarını diğer kullanıcılara saygı göstermek için kullanmayı ifade eder. Eğitim prensibi; dijital evrenin verimli kullanılabilmesi amacıyla okuryazarlık, iletişim ve ticaret unsurlarını ifade eder. Koruma prensibi; hak ve sorumluluklar, siber güvenlik ve dijital sağlık konularını içerir. Her bir ilke, dijital vatandaşlığın üçer unsurunu içerir. Tr.Wikipedia, bu metinde "Saygı gösterin, eğitin ve koruyun!" prensiplerine değinmez. Ayrıca sorumluluk bilincine, etkin vatandaşlık vurgusunu ilave eder. Şimdi, bu unsurların Türkçe ve İngilizce sayfalarda nasıl açıklandığını karşılaştıralım.

7.1 Dijital erişim

Wikipedia/Türkçe'de dijital erişim; dijital platformlara erişebilme, bunları sağlayan farklı teknolojileri kullanabilme, yeni teknolojilere adapte olabilme

yeteneği olarak tanımlanır. Wikipedia/English'te ise dijital erişim; dijital vatandaş olmanın en temel bloklarından biri olarak takdim edildikten sonra sosyoekonomik durum, konum ve diğer engeller nedeniyle internet bağlantısı imkanına sahip olmayan kullanıcıların durumuna geçiş yapılır. Dijital erişim konusunda toplumun önemli bir kısmının okullar, toplum merkezleri, internet kafeler ve laboratuvarlar aracılığıyla internet erişimine sahip oldukları belirtildikten sonra internete sahip olmayanların yarattığı dijital bölünme olgusuna gönderme yapılır. Wikipedia/Türkçe'nin sadece dijital erişim konusunda değil, dijital vatandaşlık konusunda da en kritik anahtar sözcüğe, herkes için internet tartışmasının dayanağı olan ve çoğu sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyiyle ilgili olan dijital bölünme sözcüğüne atıf yapmadığı görülür. Bunun yerine vurgu hakkını, dijital erişimi mümkün kılan teknolojik okuryazarlık gibi ikincil unsurlardan yana kullanır.

7.2 Dijital ticaret

Wikipedia/Türkçe'de dijital ticaret; sipariş, para transferi, bankacılık işlemleri ticari işlemleri güvenilir kaynaklardan gerçekleştirme; fidye ve dolandırıcılık tehditlerine karşı kendini koruma olarak tanımlanır. Wikipedia/English'te, "kendini koruma" ifadesine yer verilmez fakat farklı olarak bu "işlemlerin online (çevrimiçi) olduklarını anlama yeteneğine" atıf yapılır. Ayrıca fidye ve dolandırıcılıktan bahsedilmez; bunun yerine dijital ticaretin yasa

dışı içerik indirme, uyuşturucu satışı, pornografi ve intihal konularını da içerdiği bilgisi verilir. Her iki sayfada internet bankacılığı ve online alışveriş ortak noktalarıdır. Net ayrımlardan biri olarak Wikipedia/Türkçe'de sayfanın online alışveriş yaparken kişisel bilgilerin güvenliğini garanti edememe yüzünden yaşanacak ekonomik sıkıntılara karşı bir farkındalık ve buna bağlı bir öz savunma mekanizması düşüncesi öne çıkarılırken Wikipedia/English'te, yasa dışı ticari faaliyetler belirginleştirilmektedir.

Dijital ticaret, Türkçe literatürde daha sık olarak "çevrimiçi alışveriş" ve "online ticaret" kavramları ile ifade edilir. Dijital vatandaşlık pratikleri, geleneksel vatandaşlıktan ticari faaliyetlerin önemli bir bölümünü internet tabanlı teknolojileri kullanarak çevrimiçinden gerçekleştirmesiyle ayrılır. Vatandaşlar, edindikleri dijital kimlikleri kullanarak siber uzayda mümkün ve yasal olan her türlü ticari faaliyeti gerçekleştirebilirler. Ancak çevrimiçi ticaret risk ve tehditlerden arınmış bir pazar yeri değildir. Bu yüzden içerdiği illegal tehdit ve hilelere karşı farkındalık kazandırma, dijital vatandaşlık eğitiminin bir parçası olarak kabul edilir.

7.3 Dijital iletişim

Wikipedia/Türkçe'de dijital iletişim; Web 2.0 teknolojilerinin sağladığı etkileşime dayalı olarak blog ve sosyal medya ortaya çıkmış, böylece insanlar paylaşma, sohbet etme, yorum yapma imkanına kavuşmuşlardır, denilmektedir. Wikipedia/English'te sadece posta ve anlık mesajlaşma

uygulamalarını zikreder, sosyal medya iletişimine bu bölümde değinmez fakat ilaveten dijital iletişim ortamlarının her birine eşlik eden görgü kurallarına vurgu yapılır. Bu bölümde, iki sayfa arasında derin kavramsal farklılaşmalar bulunmamaktadır.

7.4 Dijital Görgü Kuralları: Netiket

Dijital görgü kuralları (digital etiquette) terimi, Wikipedia/Türkçe'ye, çeviri hatası yapılarak "dijital etik" olarak aktarılmış. Buna göre de dijital vatandaşı, interneti, saygı ve empati gibi etik değerler çerçevesinde kullanan,

birbirine karıştırması yüzünden bu kavramla ilişkili olan netizen (ağ vatandaşlığı) ve netiket (ağ görgüsü, ağ nezaketi) kavramlarına hiç atıf yapamadığı görülmektedir.

7.5 Dijital hukuk

Wikipedia/Türkçe'de dijital hukuk; İnternet kullanımının getirdiği hukuksal düzenlemeler ve internet ihlallerin yol açtığı siber suçlar (sosyal medya ortamında zorbalık, ifade özgürlüğü ihlali, şantaj, itibar zedeleme vb.) konusunda bilgi sahibi olmak ve bunlara dikkat etmek, dikkat edilmesini sağlamak şeklinde

işlere dair hukuk bilgisine sahip olmak, Türkçe sayfa göre dijital vatandaşlık yükümlülüklerinden biri gibi görünüyor.

7.6 Dijital okur yazarlık

Wikipedia/Türkçe'de dijital okur yazarlık; dijitalleşmeyle birlikte değişen okur yazarlığa vurgu yapıldıktan sonra şu ifadelerle tanımlanmış: Dijital verilerin doğruluğundan emin olmalı; interneti dezenformasyon, asparagas, bilgi kaybı ve bilgi kirliliği ihtimalinin yüksek olduğu bilinciyle kullanılmalıdır. Wikipedia/English ise dijital okuryazarlığı çeşitli dijital cihazların nasıl

kullanmayanları uyaran kişi olarak tanımlar. Wikipedia/English'te çeşitli ortamların gerektirdiği çeşitli görgü kurallarını içerdiği belirtilmiş, bazı dijital ortamların belli türden davranışlara daha uygun olduğundan bahsedilmiştir. Netiquette sözcüğüne verilen link, "teknolojide etiket" sayfasını açmaktadır. Bu sayfada ise sosyal etiket, yani sosyal görgü kuralları ile netiket yani internetteki etiket olgular ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Wikipedia/Türkçe'nin İngilizce etiquette (etiket) ve iletişim etiketi ile etik (ethics) sözcüklerini özensizce

"dijital kanun" ifadesiyle verilmiştir. Wikipedia/English ise dijital hukuku; yasadışı içerik indirme, intihal, bilgisayar korsanlığı, virüs oluşturma, istenmeyen e-posta gönderme, kimlik hırsızlığı, siber zorbalık vb. için yaptırımın tanımlayan yasalar olarak tanımlar. İki sayfa arasındaki en bariz ayrım, Türkçe sayfanın başkalarının davranışlarına dair sorumluluk yükleyen ifadesidir. Yasalara dikkat edilmesini sağlamanın diğer kullanıcıların görevi olup olmadığı meselesi en basitinden tartışmalı bir mevzudur. Ayrıca siber uzamdaki hukuk dışı

kullanılacağına anlaşılması bağlamında açıklar. Örneğin, çevrimiçi bir veri tabanına karşı bir arama motorunda nasıl düzgün bir şekilde arama yapılacağı veya çeşitli çevrimiçi günlüklerin nasıl kullanılacağını bilmek dijital okuryazarlık pratiğidir. Çoğu zaman birçok eğitim kurumu, bireyin dijital okuryazarlığını oluşturmaya yardımcı olur.

Dijital okuryazarlık, bir hobinin veya profesyonel mesleğin icrası esnasında dijital teknolojileri kullanabilmek, yenilenen teknolojilere uyum sağlamak için gereken

tutum, beceri ve bilgilere sahip olma durumudur. Genişletilmiş dijital okuryazarlık kavramında, bu okur yazarlığın içine dezenformasyonu ve suçu tanıma, sağlık ve mahremiyeti koruma bilinci ve davranışları gibi ilave bilgileri edinme dahil edilir. Wikipedia/Türkçe, siber uzayı bilgi kirliliğinin yüksek olduğu bir mecra olarak apriori bir uyarıyla vermesi, çevrim içi gezintiyi tedirgin halde bırakır, kullanıcıyı şüpheci hale getirebilir. Ayrıca teknolojikleşme ve dijitalleşmenin mevcut popülasyona X, Y ve Z kuşağı gibi, dijital doğanlar ve dijital yerliler gibi okuryazarlık kategorilerine ayırdığına değinilmez. Bu bölümdeki kuşaklar teorisine atıf eksikliği her iki sayfa için de geçerlidir. Bununla birlikte Wikipedia/Türkçe'nin hiç değinmediği, örtük olarak da kullanıcılara "Siz kendinizi eğitmelisiniz!" mesajı verdiği dijital okuryazarlık eğitimi konusunu En.Wikipedia, bir ulusal eğitim meselesi olarak takdim eder. Bugün devlet okullarında, sivil toplum kuruluşlarında ve özel sektör girişimciliğinde özellikle Y ve X kuşağına yönelik olmak üzere bilgisayar, çevrimiçi alışveriş, yeni teknolojilerin iş süreçlerinde kullanılmasını içeren dijital okuryazarlık becerileri belli bir öğretim programı çerçevesinde öğretilmektedir. Dijital bölünmenin sol tarafında kalan yaşlılar, engelliler, taşralılar, yoksullar, kadınlar ve mültecilerin vatandaşlık işlemlerini çevrimiçinde gerçekleştirmek için gereken dijital okuryazarlıktan daha az yararlandıklarına dair araştırma bulguları yayınlanmaktadır.

7.7 Dijital sağlık

Wikipedia/Türkçe'de Teknolojik cihazların kullanıma bağlı olarak ortaya çıkabilecek sağlık sorunlarının farkında olmak. Örneğin bu cihazlar göze zarar verebilir; bilinçsiz internet kullanımı ruhsal sorunlara, manevi çöküntülere yol açabilir. Dijital vatandaş kendi önlemini kendi almalıdır. Wikipedia/English ise dijital sağlığı; "internet kullanımının bedenlerine yüklediği fiziksel stresin farkında olma" ve "göz yorgunluğu, baş ağrısı, stres gibi sorunlara neden olan internete aşırı bağımlı hale gelmemeleri gerektiğinin farkında olmaları" şeklinde tanımlar.

Her iki sayfada da dijital teknolojilerin beden ve psikolojilerimiz üzerinde yol açtığı negatif etkilerin, belki de hastalıkların farkında olarak internet kullanmak gerektiği ifade edilmektedir. Dijital teknolojilerin sağlığımız üzerindeki bağımlılık ve stres gibi olumsuz etkiler, teknolojiyi bir farmakon (ilaç, deva) olarak gören Yan Etkiler Teorisi tarafından "çare olmak üzere üretilen teknolojik cihazların bir kısmı öngörülebilir olan fakat tümüyle yok edilemez olan yan etkileri" olarak kabul edilir. Teknoloji, internet, cep telefonu ve sosyal medya bağımlılığını psikolojik açıdan, ekran karşısında uzun süre kalmanın yol açtığı beden kas yapısı deformasyonunu, baş ağrısı ve görme bozukluklarını ise biyolojik açıdan sağlık sorunları kategorisinde ele alınmaktadır. Bu arada her iki sayfa da yan etkilere hiç atıf yapmaz. "Dijital vatandaşlar, sizler bağımlı olmayınız!" de-

mek, tasviri dil tutumunun terk edildiği göstermektedir.

7.8 Dijital güvenlik

Wikipedia/Türkçe'ye göre dijital güvenlik, diğer tüm boyutların sağlıklı gerçekleşmesi için gerekli olan ve teknoloji okur yazarlığı gerektiren boyuttur. İnternet kullanırken virüs ve kötü amaçlı yazılımların kişisel verileri çalınmasına karşı doğru kaynaklardan ve yöntemlerden faydalanmayı ifade eder. Dijital vatandaş; kendisi, sevdikleri ve çevresindekilere güvenliği için interneti bilinçli kullanması, bireysel şifre ve özel bilgileri paylaşmaması tavsiye edilir. Wikipedia/English daha kısa bir açıklama yapar ve "dijital güvenlik, vatandaşların güvenli parolalar, virüs koruması, veri yedekleme vb. uygulamalar yaparak güvende olmaları için önlemler almaları gerektiği anlamına gelir" diye yazar.

Dijital güvenlik, en sık kişisel verilerin mahremiyeti ile büyük veri setlerinde saklanan tüm vatandaşlara ait büyük verinin güvenliği bağlamında ele alınır. Sosyal medya platformları ve dijital kültür, teknoloji kullanıcılarına her seferinde daha çok kişisel veri paylaşmayı telkin eder. Paylaştıkça daha değerli bir üye olarak değer atfeder; bu uygulamaların arka planında çalışan logaritmalar da değerli kullanıcıların görünürliğini artırır. Devletler ve özel şirketler; tuttukları trafik, sigorta, sağlık, ticaret, nüfus, eğitim, sivil inisiyatifler gibi konularda vatandaşların bilgilerini saklarlar. Ne yazık ki henüz ilkece güvenli şifreleme teknikleri, örneğin kuantum kriptoloji geliştirilebilmiş değildir.

Veri setlerini güvende tutan şifreler, siber saldırılara sürekli ve kesin biçimde karşı koyamazlar. Kullanıcıların gönüllü olarak kasten veya sehven yayınladıkları kişisel bilgiler, kredi kartı dolandırıcılığında olduğu gibi maddi zararlara, dijital şantajda olduğu gibi onur ve itibar kaybı ve psikolojik zorluklara yol açabilmektedir. Devletlerin ve internet tabanlı işlem yapan özel teşebbüslerin ellerindeki devasa miktardaki verilerin örgütlü ve sistematik siber saldırılara karşı ve veri setlerinin zaman içindeki bozulmalarına karşı korunması önemli bir dijital risktir. Vatandaşları doğrudan ilgilendiren sorumluluk ise telefon, internet ve bilgisayarlarda kişisel verilerin her an siber saldırıya maruz kalabileceği bilinciyle hareket etmeleridir. Bu tür can sıkıcı durumlar yaşanmadan önce siber zorbalık ve siber şantajla başa çıkma stratejileri oluşturmalarıdır.

7.9 Dijital hak ve sorumluluklar

Wikipedia/Türkçe’de dijital kanunların bilinmesi gereken tüm hukuki boyutlarını kendileri ve sevdikleri için bilmek ve uygulamak; tanık olduğu hukuksuzlukları CİMER’e ve Emniyet’e bildirmelidir. Sayfada CİMER ve Emniyet sözcükleri, devletin

resmi kurumlarına link verilerek hiper sözcük haline getirilmiştir. Wikipedia/English’e göre dijital hak ve sorumluluklar, mahremiyet ve ifade özgürlüğü gibi dijital vatandaşların sahip olduğu haklar dizisini ifade eder. Sayfada “ifade özgürlüğü”, ilgili sayfaya link verilerek hiper sözcük haline getirilmiştir.

İki sayfa arasındaki başlıca fark, Türkçe sayfanın sorumluluk ve şikayet olgusuna yönelik vurgusudur. Genel haklar teorisine göre bir kişinin hakkı, başkalarının üzerine, o hakkın kullanılmasını engellemeye sorumluluğu yüklediği için sorumluluklara vurgu, haklar dolayımında yapılır. Fakat Türkçe sayfa hem sorumlulukları genel eğilimden önemli bir sapma göstererek haklardan bağımsızmış gibi sunar hem de bu sorumlulukları yasa düzeyinde yükleyen dijital hukuk bilgisini öğrenmeyi vatandaşların üzerine yükler. Birçok demokratik ülke, aktif vatandaşlık bilincinin ve güncel vatandaşlık pratiklerinin kazanılma sürecindeki eğitim yükünü devletin üzerine yükler. Türkçe sayfa ayrıca şikayet konuları ve şikayet merkezi olarak Türkiye’deki kurumları vermesi

yüzünden sözlük maddesinin bu bölümü gereksiz biçimde yerleştirilmiş görünüyor.

10) Dijital Vatandaşlığın İçinde Yer Aldığı Kategoriler

Kategori, aralarında doğrudan ya da dolaylı olarak ilgi bulunan şeylerin bir kümelenmesini ifade eder. Wikipedia’da kategoriler, “ilgili maddeler arasındaki bağı kuvvetlendirmek ve maddelere ulaşımı kolaylaştırmak için” kullanılmaktadır. Kategorilerin taslak madde gelişimine katkısı vardır, taslak bir maddeye götüren kategoriler ne kadar artarsa madde daha hızlı geliştirilebilir. Kategorileştirmek, başlı başına bir sorundur. Burada önemli olan nokta, bir maddenin uygun kategoriler altına yerleştirilmesidir. Dijital vatandaşlık olgusunun içinde yer aldığı üst başlıkları tespit etmek, onu kategorileştirmek için birden fazla kategoriye ihtiyaç olur. Şimdi, dijital vatandaşlık sayfası (maddesi), İngilizce ve Türkçe Wikipedia sayfalarında hangi kategorilerle ilişkilendirildiğine bakalım. Kategoriler aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tr.Wikipedia’daki “dijital teknoloji” kategorisi, dijital vatandaşlıkla birlikte nesnelere interneti, dijitalleşme, elektronik yayıncılık,

Kategoriler	
Wikipedia/Türkçe	Wikipedia/English
Dijital teknoloji	Dijital teknoloji (Digital technology)
İnternet yönetimi	İnternet yönetimi (Internet governance)
-	Bilişim devrimi (Information revolution)
Dijital bölünme	Dijital bölünme (Digital divide)
İnternet etiği	İnternet etiği (Internet ethics)
Dijital medya	Dijital medya (Digital media)
-	Gençlik liderliğindeki medya (youth-led media)

bilişim teknolojisi, hesaplama gibi “elektronik” ilgili alfabetik olarak sıralanmış ve hepsi birer hiper metine dönüştürülmüş 25 farklı başlık yer alır (Wikipedia, 2021). “İnternet yönetimi” kategorisinde dijital vatandaşlık kavramının dışında sadece iki kavram yer alır (Wikipedia, İnternet yönetimi, 2021). Dijital vatandaşlık, dijital bölünme kategorisinde verilmiş olmakla birlikte sayfada, yukarıda bahsedildiği gibi bu kavrama atıf yapılmamıştır. “Dijital bölünme” ve “İnternet etiği” kategorileri dijital vatandaşlıktan başka az sayıda Türkçe hiper kavram (wiki-sayfa) içermektedir. En

fazla sayıda içeriğe sahip olan kategori olan “dijital medya”; dijital haklar yönetimi, yeni medya, internet haberciliği gibi dijital vatandaşlıkla doğrudan ya da dolaylı ilgisi kurulabilecek kavramlar içerir (Wikipedia, Dijital medya, 2021).

En.Wikipedia’daki “dijital teknoloji” kategorisi, dijital vatandaşlıkla doğrudan ilgisi kurulan internet, dijital dönüşüm, dijital öz-belirlenim, dijital kimlik, dijital entegrasyon, dijital antropoloji, geniş band, dijital kültür, dijital veri gibi 77 farklı hiper kavram içerir (Wikipedia, Digital technology, 2021).

Tr.Wikipedia’da yer almayan “internet yönetimi (internet governance)” kategorisi çoğu enformatik bilimini ilgilendiren oldukça zengin bir hiper kavram listesine sahiptir (Wikipedia, İnternet governance, 2021). Bu durum, dijital vatandaşların siber uzayda etkili vatandaşlık pratikleri sergileyebilmeleri için internet teknolojilerinin teknik alt yapısına dair temel düzeyde bilgi edinmesi gerektiğine dair hipotezi açısından önemli görünmektedir. İnternet etiği kategorisinde Tr.Wikipedia’nın aksine En.Wikipedia, internet yasakları, internet mahremiyeti, trolleme,

internet dolandırıcılığı, siber-etik, DNS değiştirme, internet araştırma etiği dijital vatandaşların siber evrendeki eylemlerine ahlaki açıdan tasvir etmeyi mümkün kılan hiper kavramlara sahip görünmektedir (Wikipedia, Digital ethics, 2021). “Dijital bölünme” kategorisi; bilişim toplumu, bilişim okuryazarlığı, dijital dünya, dijital bölünme ağı ve küresel dijital bölünme gibi sayfaları içermektedir. Dijital medya kategorisi; dijital devrim, bilişim çağı, etkileşimli medya, dijital medya kullanımı ve zihinsel sağlık sorunları, dijital doğanlar, dijital yapay değerler, dijital yondeşme, dijital varlıklar, dijital imza, dijital sosyoloji, kağıtsız toplum gibi dijital vatandaşlığın doğrudan ilişkili olduğu zengin bir hiper-kavram listesine sahiptir (Wikipedia, Digital media, 2021).

11) Sonuç ve Değerlendirme

Diğer sözlük maddelerinde olduğu gibi “dijital vatandaşlık” maddesinde de Tr.Wikipedia, yeterli bilgi ve enformasyon içeriğine sahip değildir. Eksik, tamamlanmamış, daha fazla katkıya ihtiyaç duyan bir madde görünümündedir. Bu bilgi eksikliği ve kapsam darlığını Türkçe literatür eksikliğine bağlamak doğru olmaz. Ayrıca maddenin taslak statüsünde olmaması, vatandaşlık ve katılımçılık açısından kritik öneme sahip sosyal ilginin azlığını göstermekte, öte yandan dijital vatandaşlık maddesinin doğruluğuna dair oluşan demokratik uzlaşmayı tartışmalı hale getirmektedir. Elbette Türk okurlar tarafından maddenin yeterince iyi analiz

edilmediği, dijital vatandaşlığın Türkçe metinlerde yeterince tartışılmadığı, belki de Türk kullanıcılar için yeterli bilgi içerdiği gibi bazı varsayımlarda bulunabiliriz.

En.Wikipedia sayfasında “dijital hukuk” dışındaki boyutların tümünde, bu sözcüklere metinler arası bağlantı kurmayı sağlayan hiper link verilmiştir. Tr.Wikipedia’da ise bu boyutlardan hiçbirine link verilmemiştir. Bu durum, Türkçe sayfanın hiper metinsellik niteliğinin zayıf kalmasına neden olmuştur.

Tr.Wikipedia, dijital vatandaşların siber uzamda davranış ilkelerini açıklarken dijital etik ile “n-etiket” kavramlarını birbirine karıştırmış, ayrıca reel evrendeki etik ilkelerin tıpkısını siber evrene aktarılmasını tavsiye ederek terminolojik hata yapmıştır. Buna göre siber evren, fiziki evrenin bir uzantısı hatta aynının yeniden üretimi yoluyla inşa edilmiştir. “İletişim kuran kişilerle gerçek hayatta nasıl hitap edilmesi gerekiyorsa aynı biçimde hitap etmek” diyerek dijitalleşmenin kültür üzerindeki etkisini hafife almış ya da dijitalleşme, etik tercihin doğasını değiştirecek güçte bulmamıştır.

Tr.Wikipedia’da dijital vatandaşlık için ileri okumalar anlamına gelen “Ayrıca bakınız” kategorisi oluşturulmamıştır. En.Wikipedia ise “See also” kategorisinde servis tasarımı, e-yönetim, açık yönetim ve dijital öz-belirlenim gibi beş farklı alanın dijital vatandaşlıkla dolaylı olarak ilgisi olduğunu söyler.

Referans alınan kaynaklar konusunda açık bir akademik ilgi farkı

göze çarpmaktadır. Tr.Wikipedia, ne yabancı ne de Türkçe alan literatürüne yeterli atıf yapmamıştır; yaptığı yerlerde ise asıl kaynağa sadık kalmadığı durumlar söz konusudur. Örneğin atıf yapılan Topçu ve Türk’ün (2016) makalesinde “Yeni medya okuryazarlığı bireyin ... en etkin şekilde yararlanmasının yolunu açar. Yeni medya okuryazarı olan birey ihlallerde bulunmaz ve etik ilkelere uygun davranabilir” şeklindeki kipe rağmen, wiki-yazarı, gereklilik kipinde anlatmayı sürdürür. Wikipedia Sözlük yazarı, başlangıç ve taslak statüsündeki wiki maddelerde görülen teknik bir sorunla, öznelikten sıyrılıp tarafsız ve doğrulanabilir, üzerinde uzlaşmış genel bilgilerle metni yazamama acemiliği sorunuyla karşı karşıya görünmektedir. Wikipedia, bu konuda yazarları uyarır:

“Wikipedi’ye katkıda bulunurken kibar ve tarafsız olmanız, bütün bakış açılarına saygı göstermeniz, kişisel görüş ve düşünceler yerine, kanıtlanabilir ve gerçek bilgiler eklemeniz beklenir” (Wikipedia, Wikipedia>About, 2021).

Nesnellik, tüm akademik metinlerin temel sorunudur. Kurumsallaşmış bir editöryal sürecin sıkıntıları göz önüne alındığında Wikipedia’nın açık denetim sistemi hem makalelerin birkaç dakika içinde yazılmasını hem de çok uzun süre, bazen yıllar sürebilir bu süre, taslak halde kalmasına yol açabilir. Bununla birlikte içerikler gün geçtikçe kaliteli hale gelmesine rağmen, eğer bir araştırma kaynağı olarak kullanılacaksa Wikipedia’yı

dikkatli kullanmak fazlasıyla önemli hale gelebilir. Yanılgı içeren bilgiler, sonraki katkılarla fark edilecek, bu bilgiler ya silinecek ya da yorumlanacaktır.

Son olarak Wikipedia'nın en gelişmiş ve en seçkin sayfaları İngilizcedir. Birçok wiki-yazarı, doğal olarak En.Wikipedia'yı örnek alarak maddesini yazar. Bununla birlikte En.Wikipedia'nın en doğru, en tarafsız, en zengin içeriklere sahip olduğunu söylemek güçtür. Çünkü birçok yerel-ulusal içerik, kendi dilinde daha doğru ve zengindir. Dijital vatandaşlık gibi küresel çapta akademik ilgi konusu olan bir maddenin İngilizce sayfada daha etkili sunulmasını olağan karşılayabilir. Yine de bu Türkçe sayfadaki eksiklikleri telafi edecek bir gerekçe değildir. Dijital vatandaşlık anlayışıyla birlikte yöneticilerin hesap vermeme eğilimleri, güçlü merkez düşüncesi, etkin olmayan şeffaflık ilkesi, sınırlandırılmış ifade özgürlüğü, merkezi devletle derin ilişkiler kuran ana akım medya gibi sorunlar dijital katılım, dijital dene-tim, e-devlet, internet blogları, sanal vergi daireleri, kurumsal e-mailler, anlık mesajlaşma uygulamaları, sanal topluluklar, e-pazarlama gibi araçlar yoluyla dijital çözümlere doğru evrilmektedir (Işıklı, 2018). Tr.Wikipedia, dijital vatandaşlıkla ilgili çok temel terimleri göz ardı ederken bir taslak madde görünümünü sunar.

Tr.Wikipedia ile En.Wikipedia arasındaki kritik farkın yakın gelecekte ortadan kaldırılmasını bekleceğiz: Vatandaşlığı bireyse bir görev ve sorumluluk listesi olarak görmeyi terk etmek,

vatandaşlığı birey-toplum, birey-devlet arasındaki karşılıklı yükümlülükler bir ilişki, hem de dijital iletişim biçimi olarak tanımlamaya başlamak. Vatandaşlığın geleceğinde iletişim ve karşılıklılık görünmektedir.

12. Kaynakça

Ayaz, T., & Işıklı, Ş. (2020). Bir insan hakkı olarak internet: Herkes için internet tartışması. ISophos: Uluslar arası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi, 2(4), 1-17.

Işıklı, Ş. (2018). Dijital Vatandaşlık: Katılımcı Demokrasi Kuramına Aktüel Bir Katkı. ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi, 1(1), s. 142-161.

Topçu, Z., & Türk, M. S. (2016). Dijital Çağ Okuryazarlığı Bağlamında Yeni Medya Becerileri. Yeni Türkiye Dergisi(89), 459-466.

Wikipedia. (2021, November 5). Digital citizenship. Wikipedia: Özgür Ansiklopedi: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_citizen adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 11 05). Digital ethics. Wikipedia: Özgür Ansiklopedi: https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Internet_ethics adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 11 05). Digital media. Wikipedia: Özgür Ansiklopedi: https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Digital_media adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 10 07). Digital technology. Wikipedia: Özgür Ansiklopedi: https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Digital_technology adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 10 08). Dijital medya. Wikipedia: Özgür Ansiklopedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Dijital_medya adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 11 11). Dijital teknoloji. Wikipedia: Özgür Ansiklopedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Dijital_teknoloji adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 11 06). İnternet governance. Wikipedia: Özgür Ansiklopedi: https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Internet_governance adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 11 10). İnternet yönetimi. Wikipedia: Özgür Ansiklopedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:%C4%B0nternet_%C3%B6netimi adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 11 15). Wikipedia: About. Wikipedia: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:About> adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 11 15). Wikipedia: Hakkında. Wikipedia: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Vikipedi:Hakk%C4%B1nda> adresinden alındı